

Piye Zafer Steline Göre Eski Mısır'daki Merkezileşmiş Yönetim Sisteminin Çöküşü

The Collapse of the Centralized Government System in Ancient Egypt According to the Piye Victory Stele

Ercüment YILDIRIM¹

Corresponding Author: Ercüment YILDIRIM, neshali@gmail.com

¹ Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye
Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Department of History, Kahramanmaraş, Türkiye

Araştırma Makalesi / Research Article

Submitted: 06.10.2026, Revision Requested: 18.02.2026, Last Revision Received: 23.02.2026,

Accepted Date: 10.03.2026, Publication Date: 31.07.2026

Citation:

Yıldırım, E. (2026). Piye Zafer Steline Göre Eski Mısır'daki Merkezileşmiş Yönetim Sisteminin Çöküşü, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6, ss. 27-38. doi: 10.5281/zenodo.2170217

Yıldırım, E. (2026). The Collapse of the Centralized Government System in Ancient Egypt According to the Piye Victory Stele, *Karadeniz Technical University Journal of Faculty of Letters*, 6, pp. 27-38. doi: 10.5281/zenodo.2170217

Öz

Günümüz Kuzey Sudan topraklarının Eski Çağ'daki siyasi ismi olan Nübye'yi yöneten Kral Piye'nin Mısır'da kazandığı zaferleri anlatan dikilitaş, Eski Mısır'daki gösteriş yazıtlarının en iyi örneklerinden biri olup, eşsiz anlatım üslubundan dolayı oldukça ünlüdür. Piye'nin Zafer Steli, dönemin tarihi hakkında bilgiler verirken Nübye ve Mısır kraliyetine ait propaganda yazıtlarından biridir. Stel, Kral Piye'nin yönetiminin meşruiyetini ilan ederken krallığı için aldığı ilahi onayı, bir kral olarak kazandığı savaşlarla tanrılardan aldığı desteği, Nübyeli bir kral olsa dahi gerçek bir Mısırlı olduğunu göstermekteydi. Ayrıca Stel, Libyalıların, Mısır işgalini önleyen kahraman Nübyeli bir kralın biyografisini temel anlatım kurgusu olarak benimsemiştir. Dikilitaş, 1862 yılında antik Napata kentinde yürütülen arkeolojik kazılarda, Gebel Barkal tapınağının enkazı altında keşfedilmiştir. MÖ 744-714 yılları arasında Nübye kralı olan Piye, Nil Nehri hattı boyunca kuzeye düzenlediği askeri seferlerle siyasi birliğini kaybetmiş olan Mısır'ı yönetimi altına almaya çalışmıştır. Piye'nin Mısır'ı hakimiyeti altına almaya çalıştığı dönemde, Libyalı topluluklar, Nil Nehri'nin sağladığı tarımsal geliri yağmalamak için Mısır'a saldırılar düzenlemekteydi. Piye, Zafer Steli'nde anlattığı gibi, Libyalıları durdurmuş ve Mısır'ın zenginliğini kendi hazinesine aktarmayı başarmıştır. Eski Mısır tarihçilerinin "III. Ara Dönem" olarak isimlendirdiği siyasi otorite boşluğu döneminde Mısır topraklarının büyük kısmını yönetimine alan Piye'nin zaferleri hakkındaki stel, abartılı olsa dahi, eşsiz bilgiler vermektedir. Bu çalışma, Piye'nin Zafer Steli'ndeki anlatımlarını temel referans kaynağı olarak dönemin siyasi durumunu, III. Ara Dönem'in genel karakteristiği ve Mısır'da binyıllardan beri devam eden merkezi sistemin çöküşü hakkında yeni yorumlar üretmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, stel metni Eski Mısır siyasi tarihi ve III. Ara Dönem'e ilişkin arkeolojik ve tarihsel veriler ışığında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; metindeki söylemsel unsurlar, kraliyet ideolojisi, meşruiyet inşası ve propaganda işlevi açısından analiz edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma, Piye'nin Zafer Steli'nin yalnızca bir askerî zafer anlatısı değil, aynı zamanda merkezi otoritenin yeniden tesis edilmesini meşrulaştıran ideolojik bir metin olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Geç Dönem öncesi Mısır'ın siyasal dönüşüm sürecine ilişkin yeni değerlendirmeler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Piye, Nübye, Eski Mısır, Napata, Gebel Barkal.

Abstract

The stele, which depicts the victories of King Piye in Egypt, who ruled Nubia, the ancient political entity of what is now Northern Sudan, is one of the finest examples of ostentatious inscriptions in Ancient Egypt and is renowned for its unique narrative style. Piye's Victory Stele provides insights into the history of the period and is a propagandistic inscription belonging to the Nubian and Egyptian royal courts. The stele proclaims the legitimacy of King Piye's rule, demonstrating the divine approval he received for his kingship, the support he received from the gods through his battles as king, and his true Egyptian identity, even though he was a Nubian king. Furthermore, the stele adopts as its central narrative the biography of a heroic Nubian king who prevented the Libyan invasion of Egypt. The stele was discovered beneath the ruins of the Gebel Barkal temple during archaeological excavations at the ancient city of Napata in 1862. Piye, the Nubian king between 744-714 BC, attempted to bring Egypt, which had lost its political unity, under his rule through military campaigns north along the Nile River. During Piye's attempts to control Egypt, Libyan communities were launching attacks on Egypt to plunder the agricultural income provided by the Nile. As described in the Victory Stele, Piye stopped the Libyans and succeeded in transferring Egypt's wealth to his own treasury. The stele provides unique, if exaggerated, information about Piye's victories, which brought him control of much of Egypt during a period of political power vacuum that ancient Egyptian historians refer to as the "Third Intermediate Period." This study, using the narratives in Piye's Victory Stele as a primary reference, aims to generate new interpretations of the political climate of the period, the general characteristics of the Third Intermediate Period, and the collapse of the centralized system that had persisted for millennia in Egypt. In this study, the text of the stela is examined through a comparative analysis in light of the archaeological and historical evidence concerning the political history of ancient Egypt and the Third Intermediate Period. Its discursive features are analyzed with particular attention to royal ideology, the construction of political legitimacy, and its propagandistic function. Accordingly, the study argues that Piye's Victory Stela should be understood not merely as an account of military triumph, but also as an ideological text that legitimizes the re-establishment of central authority, thereby offering new perspectives on the political transformation of Egypt in the period preceding the Late Period

Keywords: Piye, Nubia, Ancient Egypt, Napata, Gebel Barkal.

Structured Abstract

The Victory Stela of King Piye is one of the most remarkable royal inscriptions of the Twenty-fifth Dynasty and constitutes a fundamental historical source for understanding Egypt's political transformation during the Third Intermediate Period. Discovered beneath the ruins of the Temple of Amun at Gebel Barkal in 1862, the monument records Piye's military campaign into Egypt and presents his conquest through a carefully constructed ideological narrative. Although the inscription has long been recognized as an important example of Kushite royal propaganda, it also preserves valuable historical evidence concerning the fragmentation of political authority, the interaction between religious and military power, and the gradual collapse of Egypt's long-established centralized state system. Rather than treating the monument solely as a commemorative inscription celebrating military success, this study examines it as a complex political text designed to legitimize royal authority during a period of profound institutional transformation.

Following the decline of the New Kingdom, Egypt entered the period conventionally known as the Third Intermediate Period, characterized by weakened royal authority, increasing regional autonomy, economic instability, and growing competition among local rulers. At the same time, the priesthood of Amun accumulated unprecedented religious, political, and economic influence, substantially reducing the pharaoh's effective power. This redistribution of authority created a fragmented political landscape in which Libyan dynasts, regional governors, and Kushite rulers competed for control over the Nile Valley. Piye's campaign emerged within this context of political disintegration, presenting itself not merely as a foreign conquest but as an attempt to restore legitimate kingship and re-establish political order throughout Egypt.

The principal objective of this study is to reassess the political significance of Piye's Victory Stela by investigating how the inscription represents the collapse of centralized authority and constructs an alternative model of kingship. The research explores the relationship between military conquest, religious legitimacy, and political ideology while examining the mechanisms through which Piye sought to portray himself simultaneously as a Kushite ruler and the legitimate heir to the Egyptian pharaonic tradition. Particular attention is devoted to the ideological strategies embedded within the text, including the presentation of divine election, ritual legitimacy, royal virtue, and military superiority, all of which contributed to the construction of Piye's political identity.

Methodologically, the study employs qualitative historical analysis based primarily on the text of the Victory Stela. The inscription is interpreted through a comparative reading alongside archaeological evidence and modern Egyptological scholarship concerning the political history of the Third Intermediate Period. Rather than accepting the narrative at face value, the research evaluates both its historical content and its rhetorical structure, recognizing the monument as a carefully designed instrument of royal propaganda. Discursive analysis is therefore combined with historical interpretation to distinguish ideological representation from reconstructable political realities.

The analysis demonstrates that Piye's military campaign followed a carefully planned progression from Upper Egypt toward the Nile Delta, combining military operations with religious symbolism and political negotiation. The conquest of strategically significant cities, including Herakleopolis, Hermopolis, Memphis, and numerous Delta settlements, was accompanied by rituals performed in major temples dedicated to Amun, Ptah, Ra, Thoth, and other Egyptian deities. These ceremonies were not merely expressions of personal piety but constituted deliberate political acts designed to integrate Kushite authority into the traditional ideological framework of Egyptian kingship. By presenting himself as the chosen ruler of Amun and by observing established religious traditions, Piye sought to transform military conquest into legitimate sovereignty. The inscription therefore constructs an image of a ruler who possessed not only military superiority but also divine approval and moral authority, thereby reinforcing the ideological foundations of his rule.

The study further argues that the Victory Stela should not be interpreted exclusively as a factual military record. Like many royal inscriptions of ancient Egypt, it deliberately exaggerates victories, minimizes military setbacks, and systematically portrays the king as an invincible ruler whose success derives directly from divine support. Consequently, the historical value of the monument lies not only in the events it records but also in the political discourse through which those events are represented. The narrative illustrates how royal propaganda functioned as an instrument for constructing legitimacy, strengthening political authority, and communicating an idealized vision of kingship to both Egyptian and Nubian audiences.

One of the principal findings of this research is that Piye succeeded in establishing military dominance over much of Egypt without reconstructing the centralized administrative system that had characterized earlier Egyptian kingdoms. Instead of replacing regional elites with a unified bureaucratic structure, he largely permitted local rulers to retain their positions after acknowledging his supremacy and paying tribute. This strategy secured short-term political stability but failed to eliminate the structural fragmentation that had emerged during the Third Intermediate Period. Likewise, although Piye successfully combined military authority with the ideological prestige of the Amun priesthood, this alliance strengthened the legitimacy of his own rule without restoring the institutional foundations of centralized government.

In conclusion, this study proposes a reinterpretation of Piye's Victory Stela as both a historical source and a sophisticated ideological document. Rather than viewing the monument solely as a record of conquest, it should be understood as a carefully constructed discourse through which political authority, royal identity, and divine legitimacy were negotiated during one of the most transformative periods of ancient Egyptian history. By integrating textual analysis with archaeological and historical evidence, the study contributes to a more comprehensive understanding of the relationship between political fragmentation, religious authority, and state formation during the Third Intermediate Period. It further demonstrates that Piye's achievements, although remarkable in military and ideological terms, were insufficient to reverse the long-term decline of Egypt's centralized political institutions, thereby offering a broader perspective on the dynamics of state collapse and political reconstruction in the ancient Nile Valley.

Giriş

Piye Zafer Steli, Eski Mısır'ın XXV. Hanedanına mensup Kral Piye'nin (MÖ 744-714) yönetiminin yirmi birinci yılına (MÖ 723) tarihlenmektedir. Stelin temel yazılış amacı, Kral Piye'nin tüm Mısır üzerindeki hâkimiyetini meşrulaştırmaktır. Bu meşruiyetin desteklenmesi amacıyla bahsi geçen stelin hemen hemen her bölümünde kralın tanrılar tarafından seçildiği vurgulanmış ayrıca savaş kazanımlarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca stel, Nübyeli olan Piye'yi gerçek bir Mısırlı gibi göstererek, Libyalı rakibinden tanrılar nezdinde ve Mısırlı halk gözünde daha üst konuma yükseltmek amacı ile yazılmıştır (Gozzoli, 2001, ss. 59-67; Depuydt, 1993, s. 269-274; Moreno García, 2013, ss. 1029-1065; Murnane, 1995, ss. 691-717). Ayrıca stelde Nübyeli olan Piye'yi gerçek bir Mısırlı olarak algılatma çabası içerisine girilmiştir. Bu çabada Piye'yi, Nil Deltası'ndaki bölgeleri elinde bulunduran Libyalı rakibinden hem tanrılar nezdinde hem de halk gözünde daha üst konuma yükseltmek amacı yatmaktadır. Tüm Mısır kralları, görünürde tanrılara aslında yönettiklerine beyanda bulunmak için yazdırdığı stellerde, savaşlarda kahramanlığını anlatıp tanrısal yönünü ve seçilmişliğini vurguladığı gibi Nübyeli Piye de bu geleneği bir Mısır kralı gibi sürdürmüştür. Bu stelin varlığı ile Piye'nin, gerçek bir Mısırlı olmamasına rağmen Mısır coğrafyasının büyük kısmını uzun bir süre yönetebilmeyi başardığını görmekteyiz (Morkot, 2007, ss. 141-164; Forshaw, 2019, ss. 3-24; Galpaz-Feller, 1995, ss. 506-521; Lloyd, 2014, ss. 131-134).

Koyu gri granit bir kaya üzerine işlenmiş olan stel, 1862 yılında Jebel Barkal'daki Tanrı Amon Tapınağı'nda keşfedilmiştir. Stel, yaklaşık 1,8 metre yüksekliğinde, 1,2 metre genişliğinde ve 4,5 metre kalınlığında olup yaklaşık 2,5 ton ağırlığındadır. Dört yüzü de yazılı olan stelin üzerindeki metin 159 satırdan oluşmaktadır. Bulunduğunda, ana metnin 35-50. satırlarının bir kısmını oluşturan arka yüzünün sağ tarafındaki bir parça hariç stel sağlam haldeydi. Günümüzde Kahire şehrindeki Mısır Müzesi'nde sergilenen stel, Orta Mısır lehçesi ve üslubu ile yazılmıştır. Eski Mısır tarihçileri, Zafer Steli'nin Piye'nin yaptırdığı ikinci stel olduğunu öne sürmektedirler. Taç giyme töreninden hemen sonra ilk stelini, Mısır tanrılarına bağlılığını ilan etmek amacıyla yazdıran Kral Piye, bu stelde Mısır'a düzenlediği ilk askeri seferi anlatmaktaydı (Leahy, 1992, ss. 223-240; Gozzoli, 2021, ss. 350-395; Leahy, 1984, ss. 199-206; Ritner, 2003, ss. 367-385).

Zafer Steli'nin üst kısmı, Tanrı Amon ve Tanrıça Nut'a yüzünü dönmüş olan Kral Piye'nin tasvirine ayrılmıştır. Kısmen tahrip olmuş bu kısmın kompozisyonu, Kral Piye'nin himayesinde idaresini sürdüren Hermopolis kentinin yöneticisi Nimlot'un bir atı yularından çekerek getirmesinin tasviri ile zenginleştirilmiştir. Ayrıca Nimlot'un elinde Eski Mısır'da geçit törenlerinde, dini ayinlerde ve bayramlarda sıklıkla kullanılan, vurmali bir çalgı olan Sistrum yer almaktadır. Nimlot'un hemen altında secde eder biçimde tasvir edilmiş üç Libya kralı yer almaktadır. Zıt yönde ise ikisi üstte üçü altta, Libya krallarıyla aynı pozda beş Libya prensi itaatlerini sunmaktadır. Lunet adı verilen bu üst kısmın altında ise metin bölümü yer almaktadır (Aja Sánchez, 2012, ss. 218-232; Galpaz-Feller, 1993, ss. 399-414; El Magd, 2012, ss. 1-10).

Piye'nin Zafer Steli'nin metin bölümü, konu dağılımını belirginleştiren belirli bölümlere ayrılmamış olmasına rağmen okunabilirliği artırmak için metinde aralar oluşturulmaya çalışılmıştır. Metin bölümünün kurgusu basit görünse dahi birbirini tamamlayan katmanlar şeklinde yazılmıştır. Metin her şeyden önce, kralın muhalif bir hükümdarın direnişini durdurmak için düzenlediği askeri bir seferin oluşumu ve sonuçlarına odaklanmıştır. Bu askeri sefer esnasında gerçekleşen savaşlar boyunca Piye, Mısır ve Nübye kralı olarak hak ettiği yüce makamda bulunmaktadır. Bu yüce makam sonuçta krala nihai bir zafer kazandırırken Piye, kendisinden önceki tüm Mısır krallarından daha fazlasını başardığı iddia etmektedir. Klasik Eski Mısır metinlerinden daha uzun olan Piye'nin Zafer Steli'nde zafere ulaşma yolculuğu anlatılırken, ziyaret edilen yerlerden, ele geçirilmek için kuşatılan şehirlerden, her şehirde yaşanan direnişten, şehirdeki direnişi temsil eden kral veya yöneticiden, yaşanan savaştan, savaşta verilen kayıplardan ve nihayetinde düşmanın teslim oluşundan ayrıntılı biçimde bahsedilmiştir. Metnin sonunda Piye'nin Eski Mısır'da hakikatin ve adaletin tanrıçası olan Maat'ın meşru kralı ve Mısır'ın koruyucusu olduğu vurgulanmıştır (Gozzoli, 2003, ss. 204-212; Kitchen, 2002, ss. 5-12; Campbell, 2006, ss. 255-274).

Piye'nin meşruiyetini gösteren bu steli Amon tapınağına yerleştirtmesi rastgele bir seçim olmamalıdır. Akhenaton'un krallık döneminde (MÖ 1353-1336) Tanrı Aton'a karşı verdikleri savaşı kazanan Tanrı Amon'a kendini adayan ruhban sınıfı mensupları, Ramsesler döneminde güçlerini oldukça artırmış, Mısır'ın tüm sosyal ve iktisadi hayatının yönetimini ele geçirmişlerdir. "Tanrı Amon'dur." sloganını kendileri için bir düstur edinmiş olan ruhban sınıfı mensupları, hiçbir kralın siyasi yönetimi altına girmek için mücadele

etmekteydiler. Bu mücadele Mısır'daki merkezi yönetimin çöküşündeki ana faktör olmuştur. Piye ise kılıç ile kazandığı askeri zaferini Tanrı Amon'un dini gücü ile birleştirmeyi siyasi çıkarı için uygun görmüş olmalıdır. Hatta Piye'nin, kız kardeşini "Tanrı Amon'un Eşi" ilan etmesi bu politikanın bir parçası olmalıdır. Mısır ahalisi üzerinde Tanrı Amon'un sahip olduğu güçten etkilenmiş olan Piye, bir adım daha ileri giderek Nübye panteonunda Tanrı Amon'u en üst konuma yerleştirmiştir. Tanrı Amon'un kült merkezi olan Teb kentini ele geçiren Piye, Amon'un sahip olduğu dini güç ile kendisinin sahip olduğu askeri gücü birleştirerek tüm Mısır'ı yönetimi altına almaya çalışmıştır (Lacovara, 2018, ss. 141-152; David, 2021, ss. 14-23; Soliman 2023, ss. 356-368; Leahy, 1992, ss. 223-240).

Hermopolis'in Alınması

Yeni Krallık Dönemi'nin ve XX. Hanedanın son kralı olan XI. Ramses'in (MÖ 1107-1069) ölümünden sonra Mısır'daki idari düzenin çökmesini fırsat bilen güneyde Nübyeli, batıda Libyalı toplumlar istila amacı ile Nil'in Vadi ve Delta bölgelerine saldırılar düzenlerken, Sina Yarımadası üzerinden ilerleyen göçebe kabileler Mısır'a girmiştir. Bu sırada Mısır kralları sembolik bir hale gelmiş ve yönetim Tanrı Amon'un ruhban sınıfı mensuplarının eline geçmiştir. Mısır krallarının yönetimdeki etkisinin azalması, askeri otoritenin neredeyse bitmesi, krallın gücünün saray dışında kalmayışı sonucunda kraliyet mezarları yağmalanmış, işçi grevleri ortaya çıkmış, eyalet valileri ayaklanmaya başlamıştır. Özellikle Nübye bölgesinin Valisi Panehsy'in isyanı genişlemiş ve bu isyan iç savaş boyutuna ulaşmıştır (Taylor, 2000, ss. 330-368; Schneider, 2010, ss. 373-403; Broekman, 2012, ss. 349-351; Thijs, 2003, ss. 289-306).

XX. ve XXI. Hanedanlar dönemi Eski Mısır tarihçileri tarafından "III. Ara Dönem" olarak isimlendirilmiştir. Bu dönemdeki Mısır kralları kısa süren iktidarları boyunca bir yandan tahtını iç isyancılardan diğer taraftan Mısır'ı istila eden toplumlardan korumaya çalışmaktaydı. Krallar, zayıf yönetimlerini güçlendirmek için ordularını büyötmeye çalışmış ve bunun için vergileri artırmıştır. Fakat başta Tanrı Amon'un ruhban sınıfı mensupları olmak üzere yönetilen sınıf, kralların güçlenmesine ve otoritelerinin artmasına karşı direnmişlerdir. Bu direniş, iç çatışmaların artmasına ve uzun süreli karışıklıklar çıkmasına neden olmuştur. Bu iç karışıklıklar devam ederken Libyalı topluluklar Nil Deltası'nda, Nübyeli krallar ise Nil Vadisi'nde otoritelerini arttırmıştır. III. Ara Dönem, yabancı güçlerin Mısır'daki siyasi ve askeri etkisinin sürdüğü bir dönem olmuştur. Binyıllar boyunca Eski Mısır'ın güçlü kralları, büyük orduları ile Nil Vadisi yoluyla güneye ilerleyerek Nübye topraklarını yönetimleri altına alıp bölgenin zenginliklerini Mısır'a taşımışken, III. Ara Dönemde Nübye kralları Mısır şehirlerini yağmalamak için aynı yoldan kuzeye ilerlemişlerdir (Spalinger, 1979, ss. 273-301; Seutloali, 2025, ss. 121-132; Bennett, 2019, ss.189-197; Cole, 2015, ss. 113-122).

Mısır'a askeri sefer düzenleyen Nübye kralları içerisinde en uzun süre hâkimiyet kuran Piye olmuş ve bölgenin zenginliklerini yağmalamaktan çok bir Mısır kralı gibi bölgeyi idare etmeye gayret göstermiştir. Piye'nin ardı ardına gerçekleştirdiği seferler, gittikçe ilerlemiş ve Piye, aldığı bölgelerde idari düzen kurmaya çalışmıştır. Bölge halkını idaresine ısındırmaya çalışan Piye, kız kardeşini Teb kentindeki Amon tapınağının en üst konumuna görevlendirmiş ve idari yetkiler vermiştir. Piye'nin kız kardeşi Tanrı Amon'un eşi ünvanını kullanmış ve tüm Amon ruhban sınıfı mensuplarının üzerinde bir konuma ulaşmıştır. Böylece Piye, Nübye'deki kraliyet kenti Napata'ya döndüğünde ardında ele geçirmiş olduğu Teb kentini ve Yukarı Mısır'ı idare edecek bir idareci bırakmıştır.

Kraliyetin 21. yılı, Su Baskını (mevsiminin) ilk ayı, Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı, Amon'un sevgilisi, sonsuza dek yaşayan Piye'nin iktidarı dönemi. Majestelerinin yazdırdığı kararname: Atalarımı (benden önceki tüm Mısır krallarını) aşarak neler yaptığımı duyun. Ben kralım, tanrının temsili, Atum'un yaşayan suretiyim, rahimden hükümdar olarak çıkan, kendisinden daha büyüklerin korktuğu (...) Amon'un sevgilisi Piye. (Lichtheim, 2019, s. 368)

Piye'nin Zafer Steli, Eski Mısır'daki geleneksel tarihlendirme yöntemini kullanarak, metni yazdıran kralın tahta çıkış tarihini milat kabul eden yıl sistemi ile başlamaktadır. Bu sistem ile metnin, Piye'nin tahta çıkış tarihinin üzerinden yirmi bir yıl geçtikten sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Eski Mısır'da yeni kralın varlığı ile tüm idari düzen başa döndüğü için tarihlendirme de baştan başlatılmıştır. Kral, ilk yılı içerisinde gönderdiği emirnameler ile tüm memurları ya yerine tekrar atamış ya da yeni yerlerine görevlendirmiştir. İktisadi belgelerden raporlara, kraliyet mektuplarından emirnamelere kadar tüm resmi belgeler yenilenip yeni kralın ismi ile başlatılan yıla göre yeniden tarihlendirilmiştir. Yıl belirtildikten sonra Eski Mısır'ın üç mevsiminden biri olan Su Baskını döneminin ilk ayı denilerek tarihlendirme tamamlanmıştır. Bazı metinlerde gün belirtilmiş olmasına rağmen Piye'nin Zafer Steli'nde gün yazılmamıştır.

Tarihlendirme bittikten sonra kralın unvanlarının sayılarak yüceltilmesine geçilmiştir. Piye, Eski Mısır krallarının kullanmış olduğu tüm unvanları çekinmeden kullanırken övgü metninin sonunda “Amon’un Sevgilisi” unvanını kullanarak, Mısır’ın en büyük tanrısının en yakınında bulunduğunu ilan etmektedir. Bir Mısır kralı olarak geleneksel unvanlarını sayan Piye, bu steli yazdırma amacını girişte belirterek insanların yaptıklarını duymasını istediğini açıklamıştır. Bunun ötesinde kendisinden önceki krallardan geri kalmadığını onların yaptıklarını daha ileri götürdüğünü ve kahramanlık, tanrısal yücelik ile krallık görkeminde onları aştığını ilan etmiştir.

Biri majestelerine şöyle bir haber getirdi: “Batı’nın Büyük Şefi Tefnakht (MÖ 732-725) (...) Memphis şehri dâhil olmak üzere Kuzey kıyı bataklıklarından Lişt’e kadar olan batıdaki toprakların tamamını ele geçirdi. İki ülkenin (Yukarı ve Aşağı Mısır) tüm idarecilerini, büyük toprak sahiplerini köpekler gibi peşine takmış halde güneye doğru yelken açtı. Yukarı Mısır’ın eyaletlerinin tüm kaleleri ona kapılarını açtı, Meidum, Osorkon, Crocodilopolis (Medinet el-Faiyum), Oxyrhynchus (el-Bahna) ve Takinash kalelerini ele geçirdi. Ondan (Tefnakht) korktuğu için Batı’nın her şehri teslim oldu. Doğu eyaletlerine döndüğünde, onlar da teslim oldu. (...) İşte, Herakleopolis’i (İhnasya el-Medina) kuşattı, şehre kimsenin girmesine ve çıkmasına izin vermiyor. (...) Şehirde bulunan idareciler, komutanlar ve halk, Majesteleri Piye’ye her gün şu haberi gönderiyor: “Tefnakht önüne çıkan her kale ve şehri ele geçirirken, hiçbir direnişle karşılaşmadan, Yukarı Mısır’ı da alırken olanları görmezden gelecek kadar sessiz misiniz? Hermopolis (Hutweret) Kralı Nimlot, [hükümdarı], şehirini kuşatacak olmasından korktuğu için duvarlarını (şehir surlarını) yıktı. Majestelerine (Piye’ye) bağlılığını hiçe sayarak, onun (Tefnakht’ın) peşinden giden bir ast oldu. (Lichtheim, 2019, s. 370).

Piye’nin Zafer Steli, kralın övülmesi ve yüceltilmesi ile başladıktan sonra Aşağı Mısır’da olanlar hakkında bir habercinin getirdiği bilgilerin aktarılması ile devam etmektedir. Haberci, XXIV. Hanedanın kurucusu olan ve yaklaşık üç yıl krallık yapan Tefnakht’ın (Kákosy, 1964, ss. 205-216; Christensen, 1989, ss. 140-153; Green, 1993, ss. 99-108) Aşağı Mısır’da siyasi birliği sağladığı ve Yukarı Mısır’daki Nübye hâkimiyetini sonlandırmak için Nil Nehri üzerinden büyük bir ordu ile sefere çıktığını haber vermektedir. Manetho’nun krallar listesinde ismi geçmeyen, Tefnakht’ın Mısır’ın soylu ailelerinden birine mensup bulunduğu ve Mısır tahtını gasp ederek kral olduğu bilinmektedir. Mısır kökenli olan Tefnakht’ın, III. Ara Dönemde dağılmış olan siyasi yapıyı birleştirmeye çalışan krallardan biri olduğu düşünülmektedir. Tefnakht, bu gayesine oldukça yaklaşmış, delta bölgesinin tamamını ele geçirdikten sonra Mısır’ın kadim kraliyet kenti Memfis’i almış ve Lişt’e kadar ilerlemiştir. Tefnakht’ın hızlı yükselişi karşısında bölgesel idareci konumunda bulunan şehir valileri duramamış Orta Mısır’ın en önemli kenti olan Hermopolis’in kralı Nimlot, Tefnakht’ın yanında yer almıştır. Hatta Nimlot, Hermopolis kentinin surlarını yıktırarak Tefnakht’a isyan etmeyeceğinin garantisini vermiştir. Sonrasında Tefnakht, karşısındaki son hasmı olan Piye’nin üzerine ilerlemeye başlamıştır.

Alıntılanan yukarıdaki metnin devamında Piye’ye, Tefnakht’ın ilerlediği haberi ulaşmış ve komutanları ile valilerine savaş için hazırlanma emri vermiştir. Emir verilenler arasında sayılan, Piye’nin güvendiği ve ordusunun iki kanadını idare ettiği bilinen komutanlardan Pamerem ve Lamersekny’nin isimleri metinde özellikle belirtilmiştir. Pamerem ve Lamersekny’nin isimlerinin zikredilmesi öncelikle onları övme amacı taşımaktadır. Ancak bu iki komutanın Mısır kökenli olduğu konusunda iddialar doğru ise Piye, ordusuna Mısırlılar arasından herhangi bir sorun yaşamadan asker toplayabilmiş olmalıdır. Bu sebeple bu komutanları, Piye’nin Mısır hâkimiyeti için önemli görmüş olmalıdır. Metnin devamında Piye’nin tüm komutanlara haber göndererek, savaş düzenine geçmelerini, halkın sürülerine ve nehirdeki gemilere savaş için el koymalarını emretmektedir. Hatta Piye, çiftçilerin tarlalara çıkmasına izin verilmemesi ve savaş için hazırlık yapmasını istemektedir. Metnin devamında Piye komutanlarına ve askerlerine nasıl savaşmaları gerektiğini anlatmaktadır.

“Geceleyin avlanır gibi saldırmayın. Düşmanınız görüş alanıdayken savaşmalısınız. Onlara yaklaşmadan savaş ilan edin! Eğer onlar “Başka bir şehrin askerlerini ve süvarilerini bekliyoruz” derse bekleyin. (...) Libyalı düşmanlarınıza önceden savaş ilan edip şöyle deyin: “Askerlerini nasıl topladığını bilemediğimiz kişi! Ahırınızın en iyi atlarını boyunduruk altına alın! Savaş düzeninde sıraya girin! Bizi gönderen tanrının Amon olduğunu bilin!” Karnak (kutsal alanına) varmadan önce Teb kentine ulaştığınızda suya girin. Nehirde arının! En iyi keten giysilerinizi giyin! (...) Amon’un sunaklarının suyuyla kendinizi ıslatın. Sunakların önündeki yeri öpün ve şöyle deyin: “(Amon) bize geçiş izni ver ki güçlü kolunun gölgesinde savaşabilelim!” (Kral Piye’nin emirlerini dinleyen komutanlar ve askerler), Majestelerinin önünde yüzüstü yere kapandılar.” (Lichtheim, 2019, s. 371).

Eski Mısır’daki gösteriş yazıtlarının en karakteristik özelliklerinden biri olan kahraman kralın düşmanına karşı cesaret göstermesi Piye’nin stelinde de yer almaktadır. Eski Mısır’da kahramanca kazanılmayan, baskın, hile ve aldatma ile elde edilen zaferler küçümsenmiştir. Bu sebeple Piye, askerlerine yaptığı konuşmada

düşmanlarıyla mert bir tutum ile savaşa tutuşmalarını salık vermektedir. Çünkü Mısır ahalisi, düşmanlarını aldatan komutan ve askerlerin tanrılar tarafından desteklenmeyeceğine inandığından dolayı Piye de tanrıların desteğini kazanmak için dürüst bir savaşı onursuz bir galibiyete tercih ettiğini stelinde ilan etmiştir.

Metnin devamında Piye, askerlerine “Bizi gönderen tanrının Amon olduğunu bilin!” diyerek Mısır’ın en güçlü tanrısı tarafından desteklendiklerini söylemektedir. Bu söylev askerlere cesaret vermek amacı taşıdığı kadar Piye’nin meşruiyetini göstermesi açısından da önemlidir. Tanrı Amon tarafından desteklenen ve izniyle ilerleyen askerlerin gereken saygıyı göstermek için yapacaklarını Piye, onlara anlatmıştır. Metinde belirtildiği üzere askerler Teb kentine ulaştığında Nil Nehri’nin suyuna girip kendilerini arındıracaklardır. Fiziksel ve ruhsal olarak arınmış olan askerler en iyi keten giysilerini giyerek Tanrı Amon’un huzuruna girebileceklerdir. Temizlenip en güzel giysileri ile tanrının tapınağına ulaşan askerlerden sunaklardaki su ile kendilerini ıslatmaları sunağın önünde yeri öpmeleri istenmiştir. Böylece Tanrı Amon’un gücü karşısındaki saygılı duruşlarını en iyi biçimde göstermiş olacaklardır. Amon için gereken saygıyı gösteren askerler tanrıdan geçiş ve savaşma izni istemişlerdir.

Daha sonra (Piye’nin ordusu) kuzeye doğru yelken açtı ve Teb kentine vardılar. Majestelerinin söylediklerini yaptılar. Ardından nehirde kuzeye doğru tekrar yelken açtılar ve Aşağı Mısır’ın her yiğit savaşçısından oluşan ve Piye’nin ordusuna karşı savaşmak için silahlanmış askerler ve denizciler ile dolu çok sayıda geminin geldiğini gördüler. Başlayan savaşta sayılamayacak kadar çok sayıda düşman askerini öldürdüler. Ordudan geri kalanları ile gemileri ele geçirip Piye’nin bulunduğu yere esirleri ve ganimetleri götürdüler. Ardından, savaş ilan ederek Herakleopolis sınırına ilerlediler. (...) Batı’daki, Doğu’daki ve adalardaki tüm valiler, komutanlar, vilayet idarecileri Batı’nın Büyük Şefi Tefnakht’ın emri altında tek bir ittifak halinde birleşmişlerdi. Sonra Piye’nin ordusu onlara karşı yürüdü. (...) Sonraki gün hava aydınlanıp sabah olduğunda, Majestelerinin ordusu onlarla karşılaşmak için Nil’in karşısına geçti. Ordular birbirleriyle savaşmaya başladı. Sayısız asker ve sayısız at öldü. Düşmandan geriye kalanlar titremeye başladı ve Aşağı Mısır’a kaçtılar. (Lichtheim, 2019, s. 372)

Yukarı Mısır’ın hâkimiyetini sağlayan savaşın anlatıldığı metnin bu bölümünde Piye’nin ordusu Tefnakht’ın ordusu karşısında daima haklı ve muzaffer biçimde tasvir edilmiştir. Piye’nin Teb kentine vardığında daha önce vermiş olduğu sözlerini eksiksiz yerine getirdiğini ve haklı gerekçelerle bir savaş yaptığı metinde aktarılmıştır. Teb kentinden ayrıldıktan sonra Nil Nehri üzerindeki gemiler ve tekneler ile Piye’nin ordusunun ilerlediğini ve bu ilerleyişin heybeti karşısında düşmanın dehşete kapıldığı belirtilmektedir. Eski Mısır’daki Vadi bölgesindeki yerleşimlerin hemen hemen tamamının kıyının birkaç kilometre yakınında kurulmuş olmasından dolayı nehir üzerinde bu kadar büyük bir ordunun ilerleyişi yerel insanlar için gerçekten korkutucu olmuş olabilir. Nehirde ilerleyen askerlerin her an kıyıya çıkarak bir yağma girişimi veya bölgedeki insanların canına kast etme ihtimali de bu korkuyu arttırmış olmalıdır. Mısırlılar için Nübye ülkesinden gelmiş, daha önce görmemiş oldukları Piye’nin ordusu onlar için düşman sayılmaktaydı. Bu düşman, aslında yağmalamak ya da kentleri yıkmak için değil bu toprakların zenginliğini kontrolüne almak için gelmekteydi.

Nil Nehri üzerinde ilerleyen Piye’nin ordusunun nehir üzerinde bulunmasından dolayı savunmasız olduklarını düşünen Mısır birliklerinin veya yerel halkın saldırısından bahsedilmektedir. Bu saldırıların boyutu konusunda bilgi verilmemesine rağmen başarılı olamadığı pek çok Mısırlı askerin öldüğünü, bir kısmının esir alındığını ve ganimetlerin toplandığı aktarılmaktadır. Bu ganimetlerin bir kısmının askerlerden edinildiği düşünülse dahi büyük bir çoğunluğunun kıyıda oturan halkın elinden alınmış olduğunu söylememiz mümkündür. Saldırıları püskürten Piye, Herakleopolis kentine varmış ve burada asıl savaş için hazırlıklarına başlamıştır. Metinde aktarıldığı kadarıyla Piye’nin karşısına Mısır’daki tüm yerel idareciler askeri güçlerinin tamamı ile çıkarak ilerleyişini durdurmak istemişlerdir. Oluşturulan büyük orduyu idare etmek için ise Batı’nın Büyük Şefi Tefnakht’ın seçildiği aktarılmıştır. Piye Zafer Steli’nde büyük bir ordunun oluşturulmuş olduğu iddia edilmiş olsa dahi III. Ara Dönemin genel siyasi yapısına bakıldığında doğru olma ihtimali düşüktür. Çünkü bu dönemde parçalanmış bir siyasi yapının olduğunu ve Mısır’daki her bölgenin kendi idarecisinin isteği doğrultusunda hareket ettiği bilinmektedir. Yine de Herakleopolis kentine komşu şehirlerin destek götürmüş olma ihtimali de mümkündür. Piye, bu ortak orduya karşı ilerlediği ve yapılan savaşta galip geldiğini metninde anlatmıştır. Yenilen Mısır askerlerinin kaçtığını ve büyük bir zafer kazanıldığı belirtilmiştir. Zafer Steli’nde anlatılan bu zafer, Piye’nin Yukarı Mısır’ın büyük kısmını yönetimi altına aldığı göstermektedir.

“Sonra, Majestelerinin askerleri nehrin geçip Hermopolis kentine ulaştı. Askerler, şehri dört bir yanından kuşattılar, dışarı çıkmak isteyenlerin çıkmasına, içeri girmek isteyenlerin girmesine izin vermediler. Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı, Tanrı Amon’un sevgilisi Piye’ye yapılan her saldırıyı ve zaferi ayrıntılarıyla anlatan bir haber gönderdiler. (...) Sonra şehirin

surlarının önüne bir koçbaşı yerleştirildi. Böylece surlar yıkıldı ve Tefnakht'ın oğlu ile sayısız düşman öldürüldü. (...) Sonra Majestelerine zaferin haberini gönderdiler ama Piye'nin kalbi yatışmadı.” (Lichtheim, 2019, s. 373)

Herakleopolis kenti ele geçirilip Yukarı Mısır'ın büyük kısmı yönetimi altına alınmış olan Piye, Nil Nehri'ni kuzeye doğru takip ederek Hermopolis kentine ulaşmıştır. Savaşta kaçan tüm askerlerin bu kente sığınmış olduğu göz önüne alındığında bu kentin güçlü bir şekilde savunulacağı aşikârdır. Piye, Hermopolis kentini dört taraftan kuşatıp içeriye girişi çıkışı izin vermemiş olmasına rağmen şehrin uzun süre bir türlü teslim olmadığı görülmektedir. Şehri uzun süre kuşattıktan sonra şehir surlarının önüne konulan bir koçbaşı ile surlarda gedik açılmış ve Piye'nin askerleri şehre girmeyi başarmıştır. Şehir içerisinde de devam eden savaş esnasında Tefnakht'ın oğlu ve çok sayıda Mısır askeri ölmüş, şehir teslim alınmıştır. Böylece Piye, delta bölgesine kadar tüm Yukarı Mısır'ı kontrolü altına almıştır. Askeri güçle şehirleri ele geçirmesi, kısa süreli galibiyetler kazandırmış olmasına rağmen bölgede kalıcı olmasını sağlayacak olan halkın Piye'yi yöneticisi olarak kabul etmesiydi. Bu kalıcılığı sağlayabilmek için halkın inançlarına saygı duyulacak yeni tapınaklar yapacaktır. Bu tapınaklarda Mısırlılar için kutsal olan bayramları kutlayan Piye, bir Nübye kralı olduğu gibi bir Mısır kralı konumunu da kazanmaya çalışmıştır.

“Su baskını mevsiminin ilk ayının dokuzuncu günü Tanrı Amon için Opet bayramı kutlandıktan sonra Majesteleri, kuzeye, Teb'e yelken açtı. Majesteleri mavnasının kamarasından çıktığında, atlar koşulmuş kraliyet arabasına bindi. (Kral Piye'yi) gören herkesin yüreği onun korkusundan titredi ve Majestelerinin ihtişamı Asyalıların yaşadığı iç bölgelere kadar uzandı. (...) Ordu ilerledi ve Hermopolis kentinin güneybatısında bir kamp kurdu. Kuşatma başladı ve kentin dışarı ile bağlantısı kesildi. Sonra şehir duvarlarına ulaşmak için molozlardan bir rampa yapıldı. Okçuların atış yapmaları ve sapanlıların taş atarken yükselmeleri için bir platform dikildi. Savaş uzadı ve günler geçti. Hermopolis kentinden (ölenlerin cesetlerinden yükselen kötü) kokudan insanların nefes alması zorlaştı. Sonra Hermopolis, Aşağı Mısır Kralı Piye'nin önünde yalvararak karnının üzerine çöktü. Elçiler, barış için görülmeye değer her türlü güzel şeyi getirdiler.” (Lichtheim, 2019, s. 374).

Bir önceki yıl ordu göndererek Hermopolis kentini ele geçirmek isteyen fakat başarı sağlayamayan Piye, bir sonraki yıl ordusu ile kentin önüne gelmiştir. Piye, oldukça büyük bir ordu ile gelmesine rağmen şehri teslim olmaya zorlayamamış ve kuşatmaya başlatmıştır. Eski Mısır'daki geleneksel kuşatma yöntemlerinden ilki şehir halkının temiz içme suyunu kesip, erzaka ve işeye ulaşmalarını kısıtlamak olmuştur. Sonrasında şehrin duvarlarına yakın bir noktada sıkıştırılmış topraktan, şehir surlarından daha yükseğe ulaşan bir platform inşa edip şehrin surlarını bekleyen askerlere ve içerisindeki insanlara ok ve sapan taşları atarak yaralanıp ölümlerini sağlamışlardır. Bir noktadan sonra ölenlerin sayısı artmış olmalıdır ki şehirden kötü kokular etrafa yayılmıştır. Piye'nin metni bu durum üzerine elçilerin, Piye'ye kuşatmayı kaldırması için hediyeler getirmiş olduğundan bahsetmektedir. Fakat metin Piye'nin ordusunun kayıpları ve durumu ile ilgili bilgi vermektedir. Eski Mısır'daki propaganda yazıtlarında metni yazdıran kralın hiçbir durumda zayıf ve etkisiz görünmesine izin verilmediği için Piye'nin ordusu hakkında bilgi vermekten kaçınmış olmalıdır. Fakat Eski Mısır'daki şehir kuşatmalarında kuşatanların her zaman şehri savunanlardan daha fazla kayıp verdiği bilinmektedir.

Piye'nin Hermopolis kentini ele geçirmek için bir önceki yıl teşebbüste bulunmuş fakat başaramamış olması bir sonraki yıl yeniden geleceğinin en önemli işareti olmalıdır. Hermopolis kentinin kralı olan Nimlot'un kuşatma için hazırlık yapmış olması beklenmesine rağmen bu dönemdeki iktisadi durumun zayıflığı göz önüne alındığında yeteri kadar erzak biriktirememiş olması da muhtemeldir. Bu nedenle Nimlot önce değerli taşlar ve altınlar ile bir elçilik heyeti göndermiş bu elçilik heyeti Piye'yi kuşatmayı kaldırmaya ikna edemeyince yakın ailesindeki kadınları yollamıştır. Metne göre Nimlot kraliçesini, kızını, diğer eşlerini, cariyelerini Piye'nin kraliyet kadınlarına yalvarması için göndermiştir. Bu durumun gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda emin olamasak dahi anlatım, Nimlot'u küçümseyip Piye'yi yüceltmek için metne eklenmiş olmalıdır.

Piye'nin Zafer Steli'ne göre Hermopolis kentini kuşatan kralın huzuruna önce elçiler, sonra saray kadınları çıkmış ancak yalvarmaları ve ikna çabaları yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Hermopolis kentinin kralı Nimlot, büyük miktarda gümüş, altın, lapis lazuli, turkuaz, bakır ve her türlü değerli taşı Kral Piye'ye sunmuş ve kendisi de sağ elinde bir at, sol elinde altın ve lapis lazuli taşından bir sistrum ile kralın huzuruna gelmiştir. Teslimiyetinin ardından Piye, Nimlot'un canını bağışlamış fakat şehrine ve sarayına el koymuştur. Metnin devamında Piye'nin Hermopolis kentini alması ve şehri idari ve iktisadi olarak yeniden düzenlemesi anlatılmaktadır.

“Sonra Majesteleri sarayından ihtişamla çıktı ve Hermopolis (şehrinin tanrısı) Thoth’un tapınağına gitti. Thoth ve Ogdoad tapınağında uzun boynuzlu sığırlar, kısa boynuzlu sığırlar ve kümes hayvanları kurban etti. Kralın askerleri şarkı söylemeye başladılar: “Tanrı Ra’nın Oğlu Piye!” Majesteleri daha sonra Kral Nimlot’un sarayına vardı ve sarayın her odasına, hazinesine ve ambarlarına girdi. Kendisine kraliyet eşleri ve kraliyet kızlarının sunulmasını sağladı. Onlar, Majestelerine kadınca hilelerle selam vermeye başladılar, ancak Majesteleri bunlara aldırış etmedi. Majesteleri daha sonra atların ahırına ve tayların barınaklarına doğru ilerledi. (...) Sonra ganimetleri hazineye, ambardaki tahılları ise Karnak’daki Amon tapınağına gönderdi.” (Lichtheim, 2019, ss. 375-376)

Piye’nin Hermopolis kentine yaşatmış olduğu yıkım ve aşağılanmaya uğramak istemeyen Herakleopolis Kralı Peftchauauibast teslim oldu. Stele göre Herakleopolis kralı Peftchauauibast, altın, gümüş, her türlü değerli taş ve ahırlarındaki en güzel atları Piye’ye getirerek hizmetkârı olması için yalvarmıştır. Metinde Piye’yi kralı olarak tanıdığını belirten Peftchauauibast, onun tanrısallık yüceliğini de kabul ettiğini belirtmiştir. Piye’ye Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı olarak hitap eden Peftchauauibast, şehrinin tüm hazinelerini verirken her yıl topladığı vergileri kralına getireceğini vaat etmiştir.

Memfis’in Alınması

Piye, ordusu ile beraber Nil Nehri üzerinden kuzeye ilerleyişine devam etmiş ve Meidum’a ulaşmıştır. Meidum kentinin kapılarının kapalı olduğunu ve savunma için hazırlandığını görmüştür. Stele göre Piye’nin ordusu karşısında dehşete kapılan Meidum ahalisine gönderilen elçiler onlara kralın sözlerini iletmıştır. Piye’nin elçileri “İşte önünüzde iki yol var; dilediğinizi seçin. Kapıları açarsanız yaşarsınız; kapıları kapalı tutarsanız ölürsünüz.” tehdidini iletmıştır. Meidum halkı bu tehdit üzerine şehrin kapılarını açmış ve Piye şehre girmiş değerli gördüğü eşyaları hazinesine katmış ambarlardaki tahılları ise Karnak’daki Amon tapınağına göndermiştir.

Meidum’un alınmasından sonra Piye, kuzeye ilerlemiş ve Lişt kentine ulaşmıştır. Lişt kentine vardığında şehrin ileri gelenleri huzuruna çıkıp yerlere kapanmıştır. Piye’yi yeryüzünün efendisi olarak selamlamış ve bağlılıklarını bildirmişlerdir. Piye, Lişt kentinin tapınaklarını ziyaret etmiş tanrılara kurbanlar sunmuştur.

“Majesteleri daha sonra kuzeye, Memfis’e doğru yelken açtı. Sonra onlara haber göndererek şöyle dedi: “Kapıları kapatmayın; savaşmayın, ey ezelden beri Tanrı Şu’nun ikametgâhı olan Memfis. Şehirden giden gitsin, kalan kalsın, hiçbir yolcu engellenmeyecektir. Tanrı Ptah’a ve diğer tanrılara kurbanlar sunacağım. Memfis halkı güvende kalacak ve insanlar sağ kalacak ve çocukları yas tutmayacak, ben barış sağlanınca huzur içinde kuzeye yelken açacağım. Onlar (Memfis ahalisi) güney kentlerinde olanlara baksın. Oranın halkından tanrıya isyankâr olanlar dışında kimse öldürülmedi. Memfis ahalisi kapıları kapattı ve Majestelerinin Memfis limanına gelen zanaatkâr, mimar ve denizcilerine karşı birlikler gönderdi. Sais Şefi (Memfis şehir yöneticisi) geceleyin komutanlarına, askerlerine, denizcilerine, ordusunun tüm seçkinlerine, toplam 8.000 kişiye kesin bir emir verdi: “İşte, Memfis, Aşağı Mısır’ın tüm seçkin askerine sahip; arpa, buğdayı, her çeşit tahılla, ağzına kadar dolu ambarları var, her çeşit savaş silahıyla dolu depolarımız var. Şehrimiz bir kale tarafından korunuyor! Usta bir işçilik eseri olarak büyük bir mazgal inşa edilmiş. Bu mazgal nehir doğusunu çevreliyor ve orada bizimle savaşamazlar. Buradaki ahırlar öküzlerle dolu, hazinelerimiz gümüş, altın, bakır, giysi, tütsü, bal ve yağ ile dolu. Ben, Aşağı Mısır Beylerinden yardım almak için gidiyorum.” Ardından, arabasına güvenmediği için atına bindi. Majestelerinin korkusuyla kuzeye doğru gitti. Toprak aydınlanıp sabah ağarırken, Majesteleri Memfis’e vardı.” (Lichtheim, 2019, ss. 377-379).

Metne göre Piye, Memfis şehrine vardığında kapıların kapalı olduğunu, kalenin önceki şehirlere kıyasla çok güçlü olduğunu, sur duvarlarının yeni inşaatlarla yükseltildiğini ve siperlerin sağlam olduğunu gördü. Şehre kolayca saldırmanın hiçbir yolunun olmadığını anlayan kralın ordusundaki herkes, fikrini beyan etmeye başladı. Sonra askerler, sur duvarlarına karşı topraktan bir rampa yapma ve duvarların üzerine ulaşmaya çalışma konusunda fikir birliğine vardılar. Metnin devamında Piye, askerlerine tanrısallık kişiliğini vurgulayan bir konuşma yapmış ve Amon’un bu seferi yapmasını kendisine emrettiğini, Tanrının öfkelerini ve ihtişamını kanıtlamak için şehrin ele geçirilmesi gerektiğini ilan etmiştir. Sonra Kral Piye, gemilerini ve birliklerini Memfis limanına saldırmaları için göndermiştir. Limanı ele geçiren askerler, surlara tırmanmaya başlamış fakat aşamamışlardır. Sonraki gün Piye, ihtimalle zayıf olduğunu anladığı liman kısmının ardındaki surlara yeni bir saldırı emri vermiş ve askerler şehre girmeyi başarmışlardır. Piye’nin Zafer Steli’nde Memfis şehrinin alınması ile ilgili çok fazla detay verilmemektedir. Hâlbuki Memfis şehri Aşağı ve Yukarı Mısır’ın tam ortasına yer aldığı için oldukça stratejik bir konumda bulunmaktaydı. Memfis şehrinin alan Piye, daha sonra Delta bölgesine kolaylıkla ilerleyebilmiştir. Metinde Memfis’in ele geçirilmesi esnasında çok sayıda insanın öldüğünden bahsedilmektedir. Bu ifade eğer Piye’nin yüceliğini vurgulamak dışında bir tarihsel gerçekliğe sahipse Memfis

kentine hâkim olmanın Aşağı ve Yukarı Mısır'ın kralı olmanın ilk adımı olarak görüldüğü için oldukça zorlu bir mücadelenin sonunda teslim olmuş olmaları gerekmektedir. Fakat stelde bahsedildiği gibi şehir yöneticisi kuşatma öncesinde şehri alt kademedeki yöneticilere bırakarak kuzeye kaçmışsa şehir ahalisinin kısa bir direnç gösterdikten sonra şehri teslim etmiş olması da muhtemeldir.

Memfis şehrini ele geçiren Piye, tüm Mısır'da saygı duyulan Tanrı Ptah'a özel bir önem vermiş Ptah'ın tapınaklarını ziyaret ederek kurbanlar sunmuştur. Ayrıca tüm kenti tütsülerle arındırmış ve şehir yeni kralı Piye için hazırlamıştır. Bu durum da Piye'nin hâkimiyetinin şehir ahalisi tarafından tepki ile karşılanmamış olduğunun göstergesi olmalıdır. Memfis'in alınmış olması Mısır hâkimiyeti için önemli bir adım olduğundan bölgede bulunan kentlerin hemen hepsi Piye'ye itaat etmiştir. Piye'nin Memfis'te bulunduğu sürede bir yandan şehrin idari ve iktisadi düzeni için değişiklikler yapılırken, diğer yandan bölge şehirlerinin yöneticileri zengin hazineleri hediye olarak getirip itaatlerini sunmuşlardır. Büyük ihtimalle Piye, itaatini sunan her şehir yöneticisinin iktidarının devamına müsaade etmiştir. Bu durum idari olarak parçalanmış yapının devam etmesine merkezi yönetimin oluşmamasına yol açmıştır. Fakat Piye'nin de her şehre yönetici atama yapabilecek kadar güçlü olmadığı ve yeterli idari kadrosunun bulunmadığı bilinmektedir. Ayrıca Piye'nin Mısır'ın en zengin kentlerinden olan Memfis'in ambarlarının sorumluluğunu yine Tanrı Amon ve Ptah'ın tapınaklarına devretmiş olması iktisadi hayatı düzenleyebilecek bir durumda olmadığına göstergesidir.

Aşağı Mısır'ın Alınması

Memfis kentini ele geçirerek Mısır hâkimiyeti konusunda tüm rakiplerini geride bırakan Piye, kendisine hediyeler ve bağlılık yemini ile gelen tüm yöneticilere eski topraklarındaki egemenliklerini geri verdikten sonra itaat altına alamadığı bölgelere doğru ilerlemeye başlamıştır. Piye, Teb kentinden itibaren ele geçirdiği her kentin baş tanrısının tapınağındaki özel ritüele "Tanrı Amon'un Sevgilisi" olarak katıldığı gibi Amon tapınaklarına hami sıfatıyla bağışlarda da bulunmuştur. Memfis kentinde de Eski Mısır'ın kadim kralları gibi Tanrı Ptah ve Amon'un tapınaklarındaki özel ritüellerde bulunmuş ve belirli bir takvime göre kutlanan tüm festivallere katılmıştır. Piye'nin askeri başarısını dini önderlikle pekiştirmeye çalıştığı ve bu konuda başarılı olduğu uzun süren hâkimiyet süresinden anlaşılmaktadır. Piye, Mısır halkını kendisine tabi kılmak ve isyanların önüne geçebilmek için bir Mısır kralı gibi tüm dini gereklilikleri yerine getirmeyi varlığının devamlılığı için gerekli görmüş olmalıdır. Piye, kendi ömrü içerisinde Mısır'ın büyük kısmını kontrolünde tutmasına rağmen sonraki krallara aktarabileceği bir sistem de kuramamıştır. Askeri güce ve korkuya dayalı bir idare benimseyen Piye, Mısır'da çökmüş olan merkezleşmiş sistemi yeniden canlandırmayı başaramamıştır.

Piye, Memfis'ten sonra günümüz Kahire şehri yakınlarında olan ve metinde Babil olarak isimlendirilen şehre ulaşmış ve burada tanrılara kurbanlar sunmuştur. Sonrasına Heliopolis kentine ilerlemiş ve bu kentte bulunan kutsal Soğuk Su Gölü'nün ortasında arınmış ve Tanrı Ra'nın yüzünü yıkadığı Nun Nehri'nde yıkanmıştır. Böylece Mısır'da kutsal sayılan hemen hemen tüm ritüelleri yerine getirmeye gayret göstermiştir. Piye, Heliopolis kentinde iken bölgenin diğer kentlerinden gelen yöneticiler, krala itaatlerini sunmak için gelmiştir. Piye Zafer Steli'nde bu yöneticileri, yönettikleri bölge ve kentleri, getirdikleri hediyeleri ayrıntılı biçimde yazdırmıştır. Çünkü bu yöneticilerin itaatlerini sunması Piye'nin görkemini artırdığı gibi yazıtında meşruiyetini de pekiştirmektedir.

Hava aydınlanıp sabah ağarırken, Majesteleri gemilerinin başında limana doğru ilerledi ve Athribis (Tell Atrib) eyaletinin limanına geçti. Majestelerinin kampı, Athribis eyaletinin doğusunda, Kaheny'nin güneyinde kuruldu. Sonra, Aşağı Mısır'ın kralları, şefleri, sorguçlu reisleri, vezirleri, kraliyet sırdaşları, Batı'dan, Doğu'dan ve aradaki adalardaki seçkinler, Majestelerinin güzelliğini görmek için geldiler. Sonra Prens Padiese, Majestelerinin huzurunda yüzüstü yere kapanarak şöyle dedi: "Athribis'e gel ki Tanrı Khentykhety'yi görebilesin, tanrıça Khuyt seni korusun, Tanrı Horus'a uzun boynuzlu, kısa boynuzlu ve kümes hayvanlarından oluşan bir adak sunabilesin. Hazinem sana açık olduğu için evime girebilirsin. Atalarımın kalan malvarlığımla seni memnun edeceğim ve arzuladığın kadar altın, turkuaz ve ahırının en iyilerinden birçok at vereceğim. (Lichtheim, 2019, ss. 381-382).

Her biri bir şehrin veya küçük bölgenin yöneticisi olan ve kraldan alt ünvanlar kullanan pek çok seçkin, sahip olduklarını koruyabilmek ve idaresini sürdürebilmek için Piye'ye itaatin ötesinde sahip olduklarını sunmaktan çekinmemişlerdir. Bunlardan biri Padiese olup Piye'nin idaresinde olan Tanrı Horus'un tapınağına gelmesi ile kendisine ayrıcalık kazanmaya çalışan idareciden biridir. Padiese'in davetine uyan Piye, onun evine gitmiş ve ona gümüş, altın, lacivert taşı, turkuaz, kraliyet keteninden giysiler, ince ketenle serilmiş yataklar, mür, kavanozlarda merhem ve ahırının en iyilerinden olan erkek ve dişi atlar sunulmuştur. Stelin devamında

Piye'ye vergi veren, hediye getiren ve sahip olduklarını sunan bir dizi yerel yöneticinin ismi liste halinde sayılmaktadır. Bu listeye bakıldığında Piye'nin Aşağı Mısır'daki hemen hemen tüm yerel yöneticileri itaati altına aldığı görülmektedir.

"Sonra gemiler gümüş, altın, bakır, giysiler ve Aşağı Mısır'ın her şeyi, Suriye'nin her seçkin ürünü, özel tütsülerle yüklendi. Majesteleri daha sonra yüreği sevinçle güneye doğru yelken açtı. Piye'nin iki yanındaki herkes bağırıyordu. Sen Batı'yı ve Doğu'yu aldın. Ey kudretli kral, ey kudretli kral, Piye Aşağı Mısır'ı fethederek döndün. Seni doğuran annenin ve babanın yürekleri mutlu olsun! Nil vadisindekiler, Piye'yi övüyor, sen ebedisin, zaferin kalıcı, Teb kentinin sevgili kralı." (Lichtheim, 2019, ss. 385).

Metnin son bölümü Piye'nin övülmesine ayrılmıştır. Bu bölümde savaşta kazanılmış olan ganimetler sıralanmış ve bu ganimetleri ülkesine getirerek halkına büyük iyilik yapan krala methiyeler dizilmiştir. Aynı şekilde Piye'nin etrafındakiler onu övmekte yarışmakta ve böylece metnin yazılış amacı olan zaferin tüm insanlara duyurulması gerçekleşmekteydi. Bunun ötesinde Aşağı Mısır'ı fethederek dönmüş olan kudretli krala yazılmış olan bu metnin sonsuza dek yaşaması temenni edilmekteydi.

Sonuç

XXV. Hanedanlığın üçüncü kralı olan Piye, Nübye'nin kraliyet şehri olan Napata'da doğmuş ve yine bu şehir yakınlarındaki El-Kurru'daki kraliyet mezarlığına gömülmüştür. Ölüm tarihinin MÖ 721 yılı olduğu neredeyse kesin olan Piye'nin MÖ 753 yılında tahta geçtiği hesaplanmıştır. Piye, belgelenmiş en büyük askeri zaferini, Nil Deltası'nı idaresi altında bulunduran ve tüm Mısır'ı fethetmeye çalışan Libya Kralı Tefnaht'e karşı kazanmıştır. Piye'nin, Zafer Steli'ndeki anlatımlar dışında hâkimiyet dönemi hakkında pek fazla bilgi yoktur. Zafer Steli'nin Piye tarafından yaptırılmış olduğuna emin olunsa dahi Nübye'de kazanmış olduğu kesin değildir. Çünkü stelde kullanılan Klasik Orta Mısır dili, taşın Mısırlı bir kâtip tarafından kazanmış olduğunu göstermektedir. Orta Mısırcı, Piye'nin Zafer Steli'nin yazdirdığı dönemden yaklaşık beş yüz yıl önce kullanımdan kalkmıştır. Sadece Teb kentinin tapınaklarında kısıtlı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle Piye'nin Zafer Stelini, Teb kenti tapınaklarında yetişmiş ruhban sınıfı mensubu bir kâtibin yazdığı düşünülmektedir.

Eski Mısır medeniyetinin klasik çağı olarak isimlendirilen Yeni Krallık döneminin kralları, Mısır'ı en geniş sınırlara ulaştırdığı gibi tapınak mimarisinden, sulama sistemlerine bürokratik tutarlılıktan toplumsal gelişmişliğe kadar en parlak zamanlarını yaşatmışlardır. Deniz Kavimleri Göçleri'nin ardından Mısır'daki demografik yapının bozulması, idari sistemin yozlaşması ve iktisadi yapıdaki düzensizlikler krallık otoritesinin bozulmasına yol açmıştır. Mısır krallarının merkezi gücü elinde tutan otoritesi ortadan kalkınca sosyal hayatı düzenleyen tapınak mensupları ile taşra idaresini üstlenen valiler, keyfi davranışlar sergilemişlerdir. Mısır krallarının otoritesinin ortadan kalkmasına neden olan ve krallık otoritesinin kaybolduğu "III. Ara Döneme" girilmesindeki en önemli sorun vergilendirme sisteminin bozulmasıdır. Eski Mısır'da halkın Nil Nehri'nden elde etmiş olduğu ürünler üzerinden oransal vergi alınması binyıllar boyunca süregelmiştir. Halktan vergi olarak alınan özellikle tahıl ürünleri kraliyet depolarında toplanıp kayıt altına alınmış ve kraliyet sarayının, tapınakların, ordunun, bürokrasi sınıfı mensuplarının, inşa faaliyetlerinin finansmanı sağlanmıştır. Fakat III. Ara Dönemde vergiler önceki dönemlerdeki gibi kraliyet depolarına kaldırılmak yerine Amon tapınaklarında toplanmaya ve oradan dağıtılmaya başlayınca kralın etkinliği azaldı. Kralın etkinliği azalırken Tanrı Amon ruhbanlarının idari gücü artmıştır.

Eski Mısır'daki III. Ara Dönemde oluşan siyasi boşluk ve iktisadi bunalımın sonucunda binyıllardır Mısır'ın hegemonyası altında yaşanan Nübye ve Libya idarecileri güçlenmiş ve Mısır topraklarının zenginliklerini ele geçirme mücadelesine girmişlerdir. Hatta Zafer Steli'nde anlatıldığı gibi Mısır'ı ele geçirmek için Nübyeli Piye ile Libyalı Tefnaht Mısır'da savaşa tutuşmuşlardır. Savaşın kazananı olan Piye, sadece savaş meydanında galip gelmemiş aynı zamanda Mısır halkını idare etmenin yollarını aramıştır. Piye merkezi idare mantığı kaybedilmiş olan Mısır'da yerel idarecilerin vergilerini ödediği müddetçe bağımsız hareket etmesine izin vermiştir. Piye kendi kraliyet merkezinden uzak olan Mısır'da sürekli kalarak bir yönetim oluşturma başarısını gösterememiştir. Mısır'da kendisine bağlı güçlü bir kralın varlığına da savaşarak kazandığı toprakların elde gitme endişesiyle izin vermemiştir.

Eski Mısır halkının gözündeki yüce konumunu kazandığı savaşlarla, şiddet gücünü tekeline alarak idare etmeye çalışan Piye, yazdirdığı stel ile varlığını meşrulaştırarak yönettiği topraklarda kendisine karşı bir isyan girişimi başlatılmaması için bir önlem almış olmalıdır. Yine Piye, Mısır'ın en büyük tapınaklarında yüzlerce

hayvanı kurban ederek tanrılara saygısını sunarken Mısır halkından vergi olarak almış olduğu hayvanları yine Mısır tapınaklarına bağışlayarak meşruiyet kazanmaya çalışmıştır. Piye'nin askeri başarısını dini önderlikle pekiştirmeye çalıştığı ve bu konuda başarılı olduğu nispeten uzun süren hakimiyet süresinden anlaşılmaktadır. Piye, Mısır halkını kendisine tabi kılmak ve isyanların önüne geçebilmek için bir Mısır kralı gibi tüm dini gereklilikleri yerine getirmeyi varlığının devamlılığı için gerekli görmüş olmalıdır. Piye, kendi ömrü içerisinde Mısır'ın büyük kısmını kontrolünde tutmasına rağmen, sonraki krallara aktarabileceği bir sistem de kuramamıştır. Askerî güce ve korkuya dayalı bir idare benimseyen Piye, Mısır'da çökmüş olan merkezileşmiş sistemi yeniden canlandırmayı başaramamıştır.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışmanın hazırlanması, yazımı, analizi veya değerlendirilmesi aşamalarında herhangi bir yapay zekâ aracı kullanmadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.

Peer-review: Externally peer-reviewed

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence (AI): The author declared that no artificial intelligence tools were used at any stage of the preparation, writing, analysis, or evaluation of this study.

Kaynaklar

- Aja Sánchez, J. R. (2012). Qebah, Qebahet and "cool water" in Piye's Victory stela. *Chronique d'Égypte*, 87, 218-232.
- Bennett, J. E. (2019). *The archaeology of Egypt in the Third Intermediate Period*. Cambridge University Press.
- Broekman, G. P. F. (2023). Manetho's "Three Other Kings" between Osorthôn and Takelôthis, and their importance for the chronology of the third intermediate period and the New Kingdom. *Ägypten und Levante / Egypt and the Levant*, 22(23), 349-351.
- Campbell, K. E. (2006). Rhetoric from the ruins of African antiquity. *Rhetorica*, 24(3), 255-274.
- Christensen, D. L. (1989). The identity of "King So" in Egypt (2 Kings XVII 4). *Vetus Testamentum*, 39, 140-153.
- Cole, E. M. (2015). Foreign influence in the late New Kingdom and third intermediate period. Massimiliano S. Pinarello, J. Yoo, J. Lundock, C. Walsh (eds.), *Current Research in Egyptology* (ss.113-122). Oxbow Books.
- David, R. (2021). Life and death in Egypt during the 25th dynasty. R. David, E. Murphy (eds.), *The Life and Times of Takabuti in Ancient Egypt* (ss.14-23). Liverpool University Press.
- Depuydt, L. (1993). The date of Piye's Egyptian campaign and the chronology of the twenty-fifth Dynasty. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 79(1), 269-274.
- El Magd, A. A. (2012). Animal imagery in expressing royal and divine rage in ancient Egyptian texts. *Journal of the Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 12, 1-10.
- Forshaw, R. (2019). *Egypt of the Saite pharaohs 664–525 BC*. Manchester University Press.
- Galpaz-Feller, P. (1995). The stela of King Piye. *Revue Biblique*, 102, 506-521.
- Galpaz-Feller, P. (1993). The victory stela of King Piye: The biblical perspective on war and peace. *Revue Biblique*, 100, 399-414.
- Gozzoli, R. B. (2003). Piye imitates Thutmose III: Trends in a Nubian historiographical text of the early phase. Z. Hawass, L. Pinch (ed.), *Egyptology at the Dawn of the Twenty-first Century* (ss.204-212). American University in Cairo Press.
- Gozzoli, R. B. (2001). The triumphal stele of Piye as sanctification of a king. *Göttinger Miszellen*, 182, 59-67.
- Gozzoli, R.B. (2021). Pharaoh Piankhy and his great stela. The books behind the masks: Sources of warfare leadership in ancient Egypt. A. Spalinger (ed.), *Ancient Warfare Series Volume 4* (ss. 350-395). Brill.
- Green, A. R. (1993). The identity of King So of Egypt-an alternative interpretation. *Journal of Near Eastern Studies*, 52(2), 99-108.
- Kákosy, L. (1964). Ideas about the fallen state of the world in Egyptian religion: Decline of the golden age. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 17(2), 205-216.
- Kitchen, K. A. (2002). Ancient Egyptian chronology for Aegeanists. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 2(2), 5-12.
- Lacovara, P. (2018). The development of the Kushite royal tomb. *The Journal of Ancient Egyptian Architecture*, 3, 141-152.
- Leahy, A. (1984). Death by fire in ancient Egypt. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 27(2), 199-206.
- Leahy, A. (1992). Royal iconography and dynastic change, 750–525 BC: The blue and cap crowns. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 78(1), 223-240.
- Lichtheim, M. (2019). *Ancient Egyptian literature*. University of California Press.

- Lloyd, A. B. (2014). *Ancient Egypt: State and society*. Oxford University Press.
- Moreno García, J.C., (2013). The 'Other' administration: Patronage, factions, and informal networks of power in Ancient Egypt. J.C.M García (ed.), *Ancient Egyptian Administration* (ss. 1029–1065). Brill.
- Morkot, R., (2007). Tradition, Innovation, and Researching the Past in Libyan, Kushite, and Saïte Egypt. Get Access Arrow. H. Crawford (ed.), *Regime Change in the Ancient Near East and Egypt* (ss. 141-164). British Academy.
- Murnane, W. J. (1995). The history of ancient Egypt: An overview. J. M. Sasson (ed.), *Civilizations of the Ancient Near East-II* (ss.691-717). Charles Scribner's.
- Ritner, R. K. (2003). The Victory stela of Piye. W. K. Simpson (ed.), *The Literature of Ancient Egypt* (ss. 367–385). Yale University Press.
- Schneider, T., (2010). Contributions to the chronology of the New Kingdom and the Third Intermediate Period. *Ägypten und Levante / Egypt and the Levant*, 20, 373-403.
- Seutloali, J. (2025). *From Kush to Cairo: Tracing the black legacy of ancient Egypt*. Ink of Africa.
- Soliman, M. (2023). Libyan political and social impacts on ancient Egypt in the Third Intermediate Period. A. Bouhafs, L. Chapon, M. Claude (ed.), *Current Research in Egyptology 2022: Proceedings of the Twenty-Second Annual Symposium, Université Paul-Valéry Montpellier 3* (ss.356-368). Archaeopress Publishing.
- Spalinger, A. (1979). The military background of the campaign of Piye (Piankhy). *Studien zur altägyptischen Kultur*, 7, 273-301.
- Taylor, J. (2000). The Third Intermediate Period. Ian Shaw (ed.), *The Oxford History of Ancient Egypt* (ss. 330-368), Oxford University Press.
- Thijs, A. (2003). The troubled careers of Amenhotep and Panehsy: The high priest of Amun and the Viceroy of Kush under the last Ramessides. *Studien zur altägyptischen Kultur*, 31, 289-306.